

Una imatge emblemàtica del millor ciment de Benidorm. L'arribada de visitants fou com una benedicció per a un estat encara molt endarrerit; però l'impacte ambiental que hom va pagar va ser altíssim.

L'ecologia franquista

Destrucció de paratges naturals, especulació i planificació nefasta són alguns dels problemes ambientals que promogué el franquisme. Els seus efectes negatius es notaran encara durant molts anys.

La frase “*queda inaugurado este pantano*” era tot un símbol del franquisme. Les obres faraòniques i la fanfàrria oficial volien fer veure que l'economia creixia, les infraestructures augmentaven i, al capdavant, la vida millorava. Encara avui els nostàlgics del franquisme addueixen obres com aquestes per justificar el règim. Però els pantans, com qualsevol altra gran obra pública, tenen efectes molt diversos. Poden portar riquesa i alhora malmenar moltes zones. Al costat dels pantans podríem analitzar moltes altres obres del franquisme: aglomeracions urbanes, instal·lacions industrials o la política forestal.

Tots aquests aspectes s'inclourien en un estudi sobre l'impacte ambiental del franquisme. De l'ecologia del franquisme, igual que dels efectes econòmics o socials de la dictadura, no se n'ha escrit mai. Fer-ho requeriria reunir molt de material dispers i remoure molts axius. Però obviar a la història no sol ser bo. Sense pretendre de fer cap exposició

exhaustiva, podem apuntar alguns efectes ambientals dels quaranta anys d'aquell règim.

Els embassaments no foren un invent del franquisme, però probablement en construïren molts més dels desitjables i no sempre als llocs més adients. Sense estudis d'impacte ambiental, els efectes es veien *a posteriori*. De vegades els errors eren massa grossos per a tirar endavant sense més ni més. El pantà de Montajaque, a Andalusia, mai no es va omplir d'aigua, perquè el terreny on es va assentar facilitava tant les filtracions que en féu una obra inútil. Als Països Catalans cap pantà no quedà buit, però també n'hi hagué amb filtracions. Podem esmentar casos com el de Canelles, a la Noguera Ribagorçana, que perdia fins a deu metres cúbics per segon. Probablement els tècnics de l'època havien pensat que el tractament del terreny amb infiltracions solucionaria el problema. Però això, a banda d'augmentar el cost, no sempre era suficient.

El cas del riu Noguera Ribagorçana és emblemàtic. L'empresa Enher va aconseguir per

primera vegada l'exclusivitat per a explotar tota una conca. Però els efectes ecològics no es limiten al que implica construir embassaments. Quan proliferen aquestes estructures també arriben noves carreteres, fàbriques i un creixement general de la zona.

Si avui féssim una enquesta als habitants d'aquelles terres, probablement molts n'estarien satisfets, d'aquells pantans: varen portar infraestructures i ocupació i, contràriament al que ha passat en uns altres llocs, molts d'aquests pobles no s'han despoblat. L'energia hidroelèctrica era potser la més adequada per a un país que sortia d'una guerra. És la que millor es pot regular i la que té la resposta més ràpida per a engegar i parar.

Però promoure els embassaments en àrees com el Pirineu no sols és una qüestió d'energia i de creixement, també revela la mentalitat d'avantposar l'ús dels recursos a tota altra consideració. Així sembla paradoxal que un lloc com Aiguestortes fos parc natural i al mateix temps tingués preses hidroelèctriques. Aquestes han modificat molts llacs, entre ells el de Sant Maurici mateix. Al Pirineu hi trobem rius o alguns altres estanys, com el de Seburó o el de Mar, que s'han anat dessecant per causa dels embassaments construïts.

Un abocador irregular. És innegable que els embassaments produeixen riquesa si, com fan encara molts economistes, ens oblidem del valor de la natura. Per això, en aquests casos es pot parlar de creixement.

Però l'anàlisi sobre el que significa creixement i riquesa és molt més complex. En tot cas, hi havia una altra mena de creixement: el de població en certes àrees. Durant els anys 60 i 70 Barcelona i els seus voltants sofriren un gran creixement, que facilità l'especulació urbanística. Però el caos en la construcció també té un impacte ambiental, que va des de l'augment del consum d'aigua a la generació de residus i contaminació.

No va ser fins l'any 71 que l'Ajuntament de Barcelona s'adonà que no tenia on posar les escombraries. Escombraries itinerants eren rebudes amb protestes per veïns de Mollet, Gavà i més poblacions. A l'agost de 1972 l'Ajuntament féu conèixer el projecte d'abocador al Garraf.

Malgrat els estudis científics que alertaven sobre el perill de l'abocador i els riscos que presentava per a la salut i l'ecosistema, malgrat una carta signada per 2.970 veïns de Vilanova i la Geltrú, malgrat diversos articles i actes, el projecte va anar endavant. El 25 d'abril de 1974 l'abocador era inaugurat oficialment. No passaren més de vuit mesos que ja es va detectar la contaminació de tres pous de provisió d'aigua del poble de Garraf. Poc després se sabé que ni l'Ajuntament no respectava les normes que ell mateix havia fixat: no havia

impermeabilitzat de forma suficient el sòl amb argiles ni feia triturar les escombraries.

Aquesta és una mostra de la forma d'actuar durant el franquisme –i en una època prou recent–. De desgavells com aquest, a escala menor, se'n podrien esmentar diversos. Així, la instal·lació d'un viver de peixos a l'estanyol del Vilar, amb una paret d'aïllament, va causar la mort en massa de peixos l'estiu del 1970. Es tractava de desastres previsibles, que palesen una forma d'actuar ben destrallera.

La destrucció de la costa balear. Si hi ha desgavells emblemàtics del franquisme, són els turístics. L'arribada de visitants fou com una benedicció per a un estat encara molt endarrerit. Al mateix temps, l'increment progressiu del nivell de vida va promoure un turisme interior i va fer proliferar les segones residències.

El pantà de Canelles perdria fins a deu metres cúbics per segon. Algun dels pantans construïts pel franquisme no es van poder omplir mai per mor de les filtracions, que en feien una obra inútil.

El creixement incontrolat de les ciutats va provocar ben aviat un problema de residus. Els abocadors sovint no reuneixen les condicions exigibles.

RAFA GIL

RAFA GIL

Al 1911 la devesa del Saler i l'Albufera, patrimoni reial des de Jaume I, esdevenen propietat de la ciutat de València, amb la prohibició extrema de vendre-les o de parcel·lar-les. Però al 1962 ja es fa una primera sol·licitud per urbanitzar el Saler. L'Ajuntament de València autoritza el pla d'ordenació i més tard cedeix gratuïtament al Ministeri els terrenys necessaris per a construir-hi un camp de golf i un parador de turisme.

Però, si tot això ha portat bons ingressos i mitjans de viure a diverses zones, també ha tingut efectes negatius. Mallorca i Eivissa, per exemple, van viure un desenvolupament que malmenà tot de paratges naturals. Als anys 60 i 70 es produeix la primera gran onada de construcció, tant d'instal·lacions turístiques com residencials. Per Miquel Àngel March, portaveu del GOB (Grup Ornitològic Balear), "això portà la destrucció física del territori, de diverses zones humides i boscoses". Entre les zones més afectades, March esmenta s'Arenal, Margaluf, Santa Ponça, les cales de Manacor i Alcúdia, a Mallorca, i de Sant Antoni, a Eivissa.

En canvi, Menorca tingué un desenvolupament més tardà i lent i això evità els grans desastres, tot i que no n'hi mancaren —vegeu més endavant el cas de s'Albufera des Grau.

La destrucció dels paratges naturals no era l'únic efecte del boom turístic. La urbanització de llocs despoblats requeria noves canalitzacions d'aigua i llocs per a abocar-hi els residus. La salinització deguda a una extracció d'aigua feta sense estudis previs, va ser un dels efectes d'aquestes obres d'infraestructura.

Alguns casos interessants del franquisme tardà són el de Montdrago, on volien construir una urbanització en un Parc Natural cap al 1974, i el de s'Albufera des Grau. L'any 1973 s'inicien els tràmits per a aprovar el projecte d'urbanització d'aquesta darrera. Les obres comencen sense cap pla urbanístic aprovat.

Al gener del 1974 hi hagué una campanya a la premsa balear per a conservar s'Albufera. El Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears va escriure demanant al governador civil la paralització de les obres. Diverses institucions científiques també es pronunciaven a favor de la conservació del paratge. Però la creació d'una franja de 300 metres de terrenys no urbanitzables no va ser respectada per la constructora. Per March, "durant el franquisme es palesava la

manca d'interès per a preservar espais naturals i es construïren molts habitatges privats en llocs públics". March assenyala que aquesta destrucció del litoral no s'ha aturat: "Amb la democràcia no s'ha millorat gaire i s'ha continuat construint. Però almenys s'han fet lleis per protegir els espais encara no degradats i hi ha més possibilitats de controlar les obres o d'organitzar campanyes".

Tampoc el País Valencià no es va salvar dels efectes del turisme i de les segones residències. I encara en sofreixen les conseqüències. Per Enric Morera, de la coordinadora de l'executiva d'UPV, "molts problemes de salinització i de presència de nitrats en l'aigua potable vénen de lluny, si bé ara s'han manifestat amb més força". Una de les pràctiques que hi han influït és la llei que autoritzava a construir casetes als propietaris de qualsevol terreny de muntanya. L'exemple d'Ontinyent és significatiu: una ciutat de 30.000 habitants té 3.000 casetes. Les cases es podien construir sense canalització d'aigua ni fossa sèptica. Ara la llei exigeix un espai mínim i les instal·lacions necessàries de desguàs.

Especulació al Saler. El creixement d'algunes ciutats ha estat espectacular, però sobretot ha marcat una diferència abismal entre la població d'hivern i d'estiu. Això ha dut problemes de tota mena, des de l'abastament de l'aigua a la replega i l'abocament de deixalles.

Morera esmenta com a paradigmàtic el cas del Saler, entre València i Sueca. Al 1911 la devesa del Saler i l'Albufera, patrimoni reial des de Jaume I, esdevenen propietat de la ciutat de València, amb la prohibició extrema de vendre-les o de parcel·lar-les. Però al 1962 ja es fa una primera sol·licitud per urbanitzar el Saler. L'Ajuntament de València autoritza el pla d'ordenació i més tard cedeix gratuïtament al Ministeri els terrenys necessaris per a construir-hi un camp de golf i un parador de turisme.

Malgrat diversos informes científics sobre el valor històric-natural del paratge, al 1968 fou aprovada la urbanització planejada per l'empresa TEVASA. El diari *Las Provincias* se significà en la defensa de la urbanització o de tesis com la de l'alcalde de València, López Rosat, que no admetia que la urbanització tingués cap impacte negatiu sobre la natura.

Tot i els milers de signatures a l'escrit d'impugnacions, l'Ajuntament de València va aprovar, al 1974, la requalificació del Pla Parcial de la Devesa del Saler per permetre-hi la urbanització. Els mesos anteriors, la Guàrdia Civil havia desplegat efectius per impedir manifestacions al Saler i l'autoritat corresponent havia prohibit conferències sobre el tema.

Aquesta és una mostra de la requalificació de terrenys públics per a explotació privada, tal com va passar a les Illes. Uns altres indrets d'es-

pecial interès sofriren els efectes de les urbanitzacions. Aquest és el cas dels Aiguamolls de l'Empordà. Entre 1965 i 1972 diverses construccions n'anorreaten alguns espais. Al 1972 els estanys de Castelló i la platja foren declarats paratge pintoresc. Però al 1975 la Comissió Provincial d'Urbanisme de Girona aprovava el pla parcial de Port Llevant. Això va motivar una llarga lluita que es va prolongar més enllà de la transició. Després de diverses campanyes, sentències i recursos, la pressió ecologista i l'acord de totes les forces polítiques aconseguiren que el Parlament de Catalunya aprovés la llei de protecció dels aiguamolls. A final del 1984, la Generalitat comprava a Port Llevant els terrenys que posseïa. Fou, doncs, una llarguíssima lluita fins a rectificar una de les darreres accions antiambientals del franquisme.

Uns altres indrets tingueren des del començament una mica més de sort. El projecte de fer una urbanització, mig fora mig dins, al parc d'Aiguastortes, al 1967, no va tirar endavant. Però sí que hi havien construït abans, quan el parc era propietat privada, una carretera feta exprés perquè el "Caudillo" s'hi passegés. Algunes carreteres no tenien una utilitat tan concreta, però sí que malmenaren paratges. Així, la que la Diputació de Barcelona construï per arribar a Montserrat va destruir superfícies forestals i va malmenar paisatges. I quant a construcció d'habitatges, el Parc de Collserola va viure una gran urbanització ja des dels anys 40. Als 70 la proliferació era prou elevada per a témer pel futur d'aquest parc tan a prop de Barcelona.

Indústria i boscos. Si el turisme no beneficiava precisament la conservació de la natura, la industrialització també es feia sense gaires miraments. El complex químic de Tarragona va portar molts llocs de treball, però el preu també ha estat molt elevat, probablement. L'abocament incontrolat de residus de la indústria química va contaminar el subsòl i el creixement industrial-urbanístic de Tarragona i Reus —com el del Delta del Llobregat— han dut una destrucció elevada.

Els conreus d'aquestes zones foren alguns dels més perjudicats. La planificació nefasta portava a incongruències com la de situar la refinèria de Tarragona a l'àrea de Morell-la Pobla de Mafumet-Constantí, en una de les millors zones d'avellaners, quan no gaire lluny hi havia unes terres de secà que potser haurien estat ideals.

I ja que parlem d'avellaners, podem treure a col·lació un organisme que en teoria havia de protegir, entre més coses, els boscos: Icona. Aquest organisme fou creat al 1971 com una continuació del vell Patrimoni Forestal. Una visió de la seva actuació, ens la pot oferir l'article publicat el 28 d'octubre de 1985 a EL TEMPS ("Icona, la llarga guerra contra la natura"). Els enginyers forestals que l'integraven analitzaven

el savi

*El joc de +
preguntes
i respostes
sobre la
nació catalana.*

TRUCA ARA MATEIX
902 22 10 10
El regal d'aquest Nadal

On fan l'arròs amb rata d'aigua? • Qui fa versos a una vaca cega? • Qui va assassinar el «Noi del Sucre»? • Quin rei va crear la Generalitat? • Algú fa l'amor volant? • Qui va inventar la «sopa d'all»? • Va existir en Serrallonga? • Per què es van crear els Mossos? • Des de quan és francesa Perpinyà? • Rentaríeu la roba amb cendra? • Sap nedar el porc senglar? • De qui és el mico d'«Anís de Mono»? • On fan l'arròs amb rata d'aigua? • Qui fa versos a una vaca cega? • Qui va assassinar el «Noi del Sucre»? • Quin rei va crear la Generalitat? • Algú fa l'amor volant? • Qui va inventar la «sopa d'all»? • Va existir en Serrallonga? • Per què es van crear

el savi

els Mossos
Sap nedar
el porc
senglar?
De qui és
el mico
d'«Anís
de Mono»?
On fan
l'arròs
amb rata
d'aigua?
Qui fa
versos a
una vaca
cega?
Qui va
assassinar
el «Noi
del Sucre»?
Quin rei
va crear
la Generalitat?
Algú fa
l'amor
volant?
Qui va
inventar
la «sopa
d'all»?
Va existir
en Serrallonga?
Per què
es van
crear
els Mossos?

• Sap nedar el porc senglar?
De qui és el mico d'«Anís de Mono»?
On fan l'arròs amb rata d'aigua?
Qui fa versos a una vaca cega?
Qui va assassinar el «Noi del Sucre»?
Quin rei va crear la Generalitat?
Algú fa l'amor volant?
Qui va inventar la «sopa d'all»?
Va existir en Serrallonga?
Per què es van crear els Mossos?

• Per què es van crear els Mossos? • Des de quan és francesa Perpinyà? • Rentaríeu la roba amb cendra? • Sap nedar el porc senglar? • De qui és el mico d'«Anís de Mono»? • On fan l'arròs amb rata d'aigua? • Qui fa versos a una vaca cega? • Qui va assassinar el «Noi del Sucre»? • Quin rei va crear la Generalitat? • Algú fa l'amor volant? • Qui va inventar la «sopa d'all»? • Va existir en Serrallonga? • Per què es van crear els Mossos?

TRUCA'ARA·MATEIX
902 22 10 10
El regal d'aquest Nadal

Des de quan és francesa Perpinyà? • Rentaríeu la roba amb cendra? • Sap nedar el porc senglar?

CIÈNCIA

el bosc des d'un punt de vista purament de producció de fusta. Per això promouien la replantació de pi comercial o d'eucaliptus, de creixement ràpid. El resultat fou que als Països Catalans moltes espècies autòctones han estat progressivament substituïdes per aquestes altres. I la política de repoblació no sols ha portat erosió del sòl, destrucció del subsòl i desertització, sinó la proliferació d'espècies arbòries amb gran facilitat de cremar. Molts dels grans incendis recents que han destruït una bona part dels nostres boscos tenen l'arrel en una nefasta política forestal anterior.

Seria ingenu de pensar que, acabat el franquisme, acabats aquests problemes. Dèiem al principi que els efectes econòmics i socials de la dictadura no s'han analitzat prou –pràcticament gens–. Però el dia que es faci caldrà tenir en compte que les dictadures tenen efectes que van molt més enllà de la vida del règim autòritari, sobretot si ha estat llarg. Sense que sempre sigui perceptible, les dictadures promouen unes mentalitats, uns hàbits, unes formes de comportament. Reeducar els ciutadans en la democràcia no és gens senzill.

En el camp ambiental, a més a més, els efectes negatius pot ser que no tinguin solució. Mai no tomarem a tenir aigua als estanys o rius secs, mai no recuperarem certes zones naturals, mai no rectificarem certs efectes d'una política forestal nefasta. Per això l'impacte ambiental del franquisme s'ha de buscar més enllà dels casos concrets. Per l'ecòleg Ramon Folch, "als anys 50, 60 i 70 es va perdre l'oportunitat d'ordenar el territori, tal com es va fer a la majoria d'estats europeus. El franquisme va blocar el tema".

El règim, doncs, va impedir que ens afegíssim als corrents dominants als estats democràtics. Encara que per alguns l'ambientalisme sigui un invent recent, l'estat francès, per exemple, té un ministeri de medi natural amb més de vint anys d'història. I França no és precisament l'estat amb més preocupació pel medi. No parlem ja d'Alemanya, d'Àustria o dels països nòrdics.

Com recordava Miquel Àngel March abans, després del franquisme les coses no milloraren gaire. La cultura del creixement desordenat, l'aprofitament dels recursos o dels paratges naturals han ajudat a mantenir l'avenç del ciment en diversos paratges. Sortosament, la llei de costes o algun altre recurs jurídic han permès de protegir certes zones; els referèndums populars promoguts des d'algun ajuntament ajuden a salvar platges com la de Castell, a Palamós. La requalificació per a aprofitament privat de llocs públics s'ha tornat més difícil.

Però recuperar el temps en l'ordenació del territori costarà molt més, sobretot perquè certes concepcions de creixement i valor de la natura presisteixen. En alguns casos, el franquisme continua guanyant batalles després de mort.

Xavier Duran

el savi

*Per Nadal,
un savi
a cada corral.*

No esperis fins a l'últim moment per comprar el regal de Nadal. El pots reservar ara mateix trucant al 902 22 10 10.

La versió amb publicitat val 4.900 pessetes. La versió sense publicitat val 6.995 pessetes.

TRUCA ARA MATEIX
902 22 10 10
El regal d'aquest Nadal